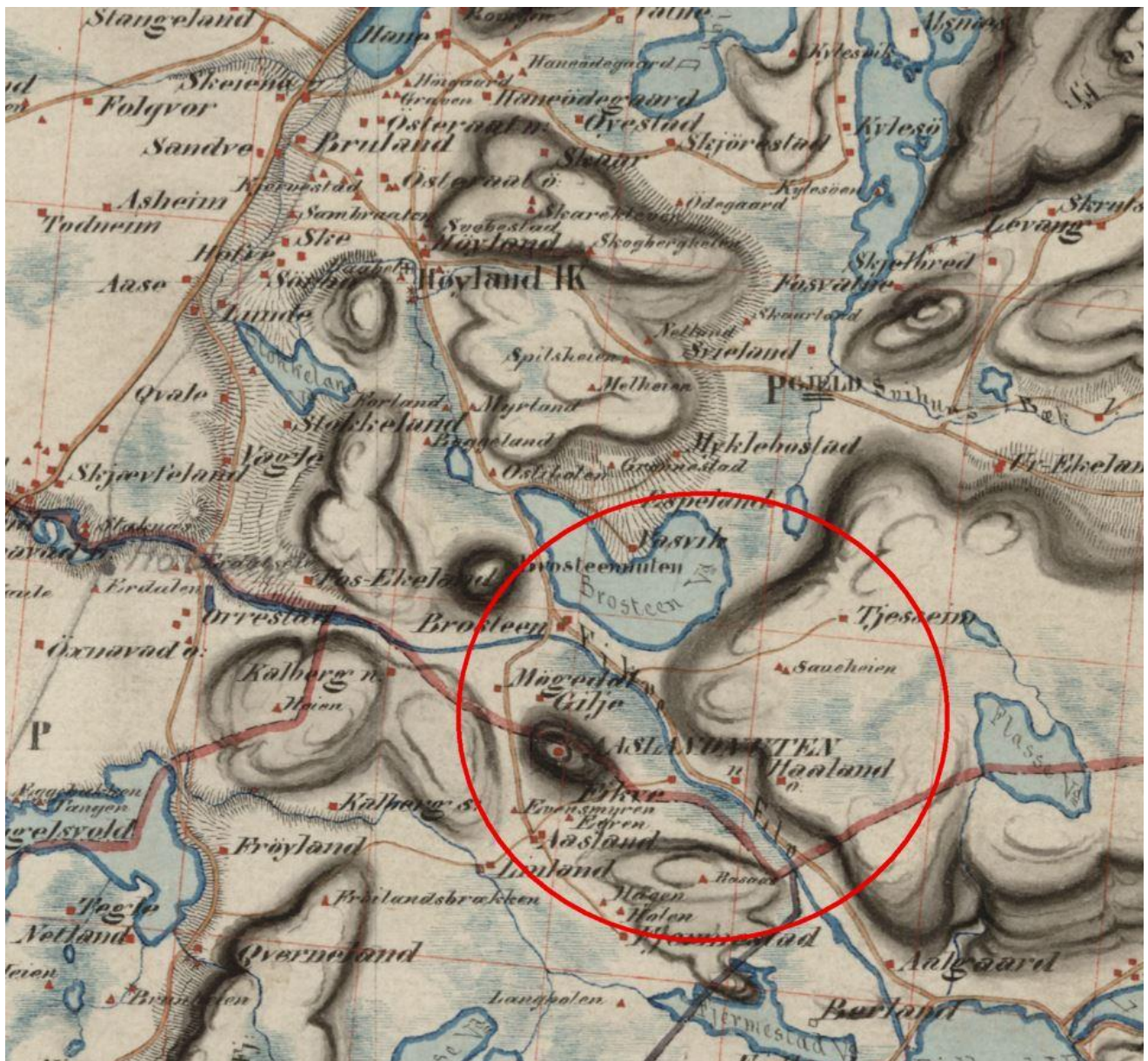

1857: KARTVERKET, E. MEIDELL, PORTFØLJE NR. 4, ROGALAND, 1:100000, UTSNITT.

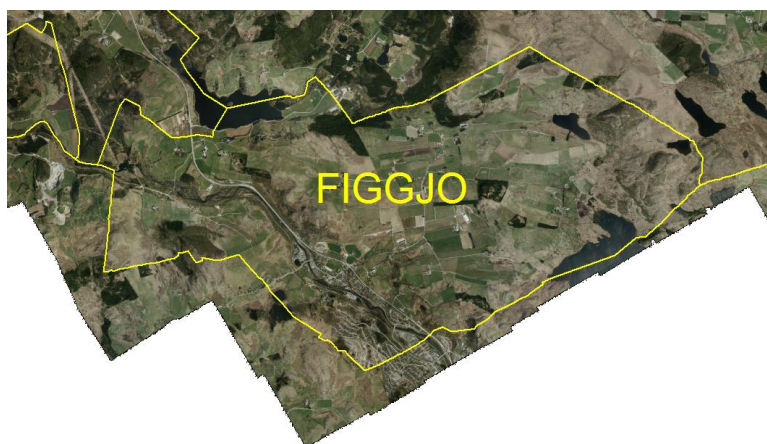
KULTURMILJØ OG KULTURMINNER

FIGGJO

Dokumentet er utarbeidet som et kunnskapsgrunnlag i plan og byggesaksprosesser

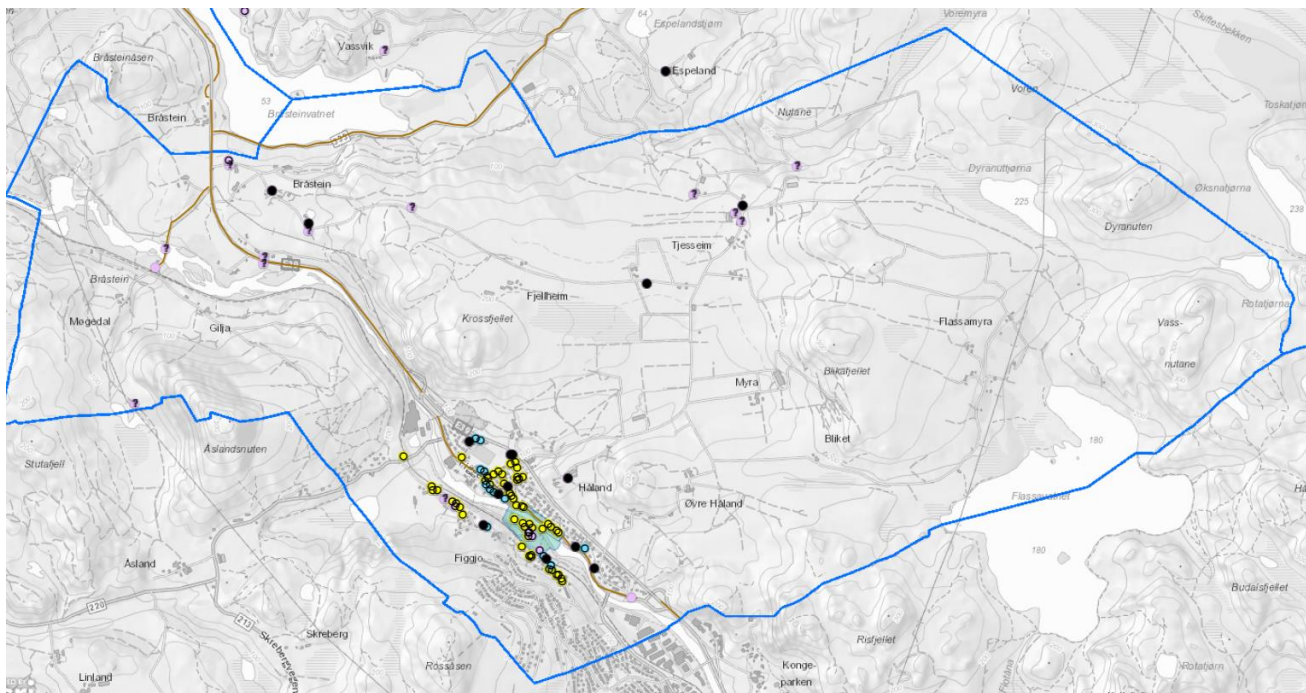
FIGGJO

KULTURMILJØ OG KULTURMINNER

Hovedtrekk og viktige strukturer

- Elva Figgjo (Figgen) som markant landskapselement og ressursgrunnlag for industrien og tettstedet. Den visuelle sammenhengen mellom elva og den gamle og nye industrien til ullvarefabrikken i sør og den nyere porselensfabrikken i nord – på hver side av tettstedet.
- Den gamle hovedveien langs Figgjo, med viktig rolle for industrietableringen og tettstedet.
- De åpne heilandskapet med spredt gårdsbebyggelse, som en videreføring av tidligere bosetting og ressursbruk.
- Ullvarefabrikken som tettstedets forutsetning.
- Ullvarefabrikkens industrilandskap, dens kontakt med energigrunnlaget elva og installasjoner langs den, sammenhenger i fabrikkområdets bygningsmiljø, den sosiale sammenhengen mellom fabrikken og ulike tilknyttede boligmiljøer.
- Veienes betydning for strukturen i tettstedsutbyggingen, som begynte langs den gamle Ålgårdsveien, eldre forbindelser mellom Håland og hovedveien og den nyere Tjessheimveien. Og avgrenses av E39 fra 1960-tallet.
- Ålgårdbanen som et samferdselshistorisk kulturminne, som også knytter sammen industrihistorien på Ålgård, Figgjo og Ganddalen.

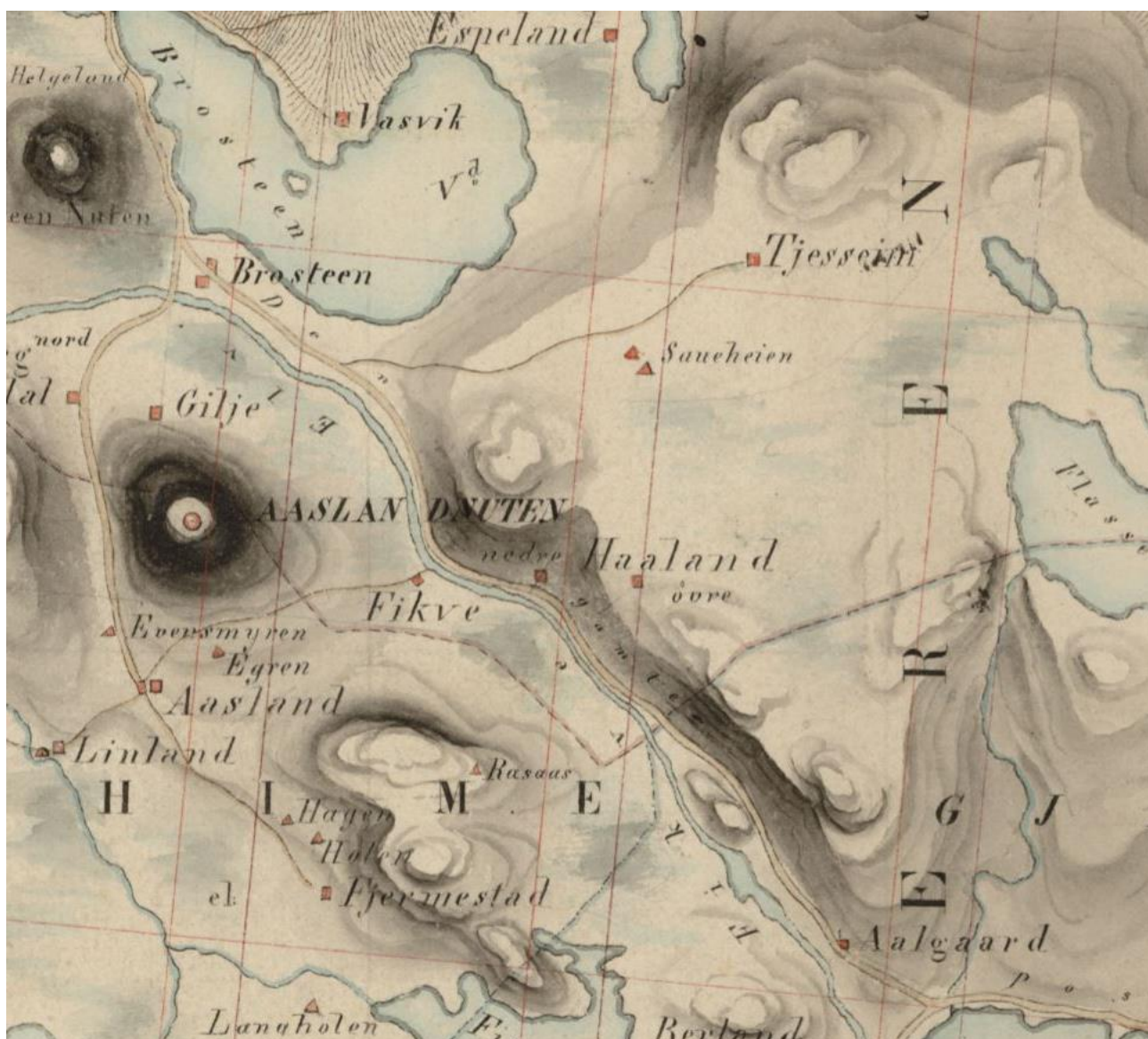
DETALJUTSNITT FRA KULTURMINNEREGISTERET. FOR MERE INFORMASJON FØLG LINKEN PÅ SANDNES KOMMUNE SIN HJEMMESIDE

Historie og naturgrunnlag

Bydelen ligger lengst sørøst i kommunen, i et kupert og åpent heilandskap gjennomskåret av elva Figgjo. Sør for elva ligger gårdene Figve, Gilja og Møgedal. Nord for elva ligger Håland, Tjessheim og Bråstein. Gårdene nord for elva er heigårder med store arealer, tidlig delt i flere bruk. Mens de sør for elva i liten grad har vært delt. Det har vært få husmannsplasser i området. De gamle gårdstuna ligger på høydene. Tunområdene til Bråstein, Håland og Tjessheim danner relativt åpne klynger. På Bråstein var det minnelig utskifting i 1843, for de øvrige mangler opplysninger. Gårdskapet gir i dag et åpent inntrykk.

Industristedet fikk konsekvenser for Figved og Nedre Håland, der bebyggelsen ligger på mindre hyller ganske nær elva. Et av de to bruk på Figved ble kjøpt opp av fabrikken. Ved det gamle tunområdet bygde fabrikken bl.a. funksjonærboliger. På Hålandsida kom det meste av tettstedsutbygging fra 1900-tallet på flata nede ved elva, som det gamle tunområdet ligger skjermet på en hylle over. Men noe eldre gårdsbebyggelse har det nok vært lenger ned mot dalen, ifølge kart fra 1886. I dag er bebyggelsen etter ett tidligere Hålandbruk lokalisert ved den gamle hovedveien.

Ferdselshistorien langs Figgjo begynner trolig for alvor med beslutningen om å utbedre den gamle Postrideveien på 1600-tallet. Postgårder i området på denne tida var Nedre Austrått og Bråstein med Ålgård som neste sørøst. Mens den gamle ferdselsveien østover fulgte høydene lenger nord, gikk den nye i lavere lende. Denne korridoren la grunnlag for utbyggingen av Ålgårdsveien/Gjesdalveien, som gjennom bydelen følger dagens E39–Figgjenveien–E39 inn i Ålgård. Veien var anlagt for hyltrafikk alt før 1838, men for alvor utbedret fra 1860-tallet. På 1960-tallet ble den gamle hovedveien avlastet for trafikk da europaveien ble lagt utenom tettstedet. E39 avgrenser i dag tettstedet mot gårdskapet på Håland.

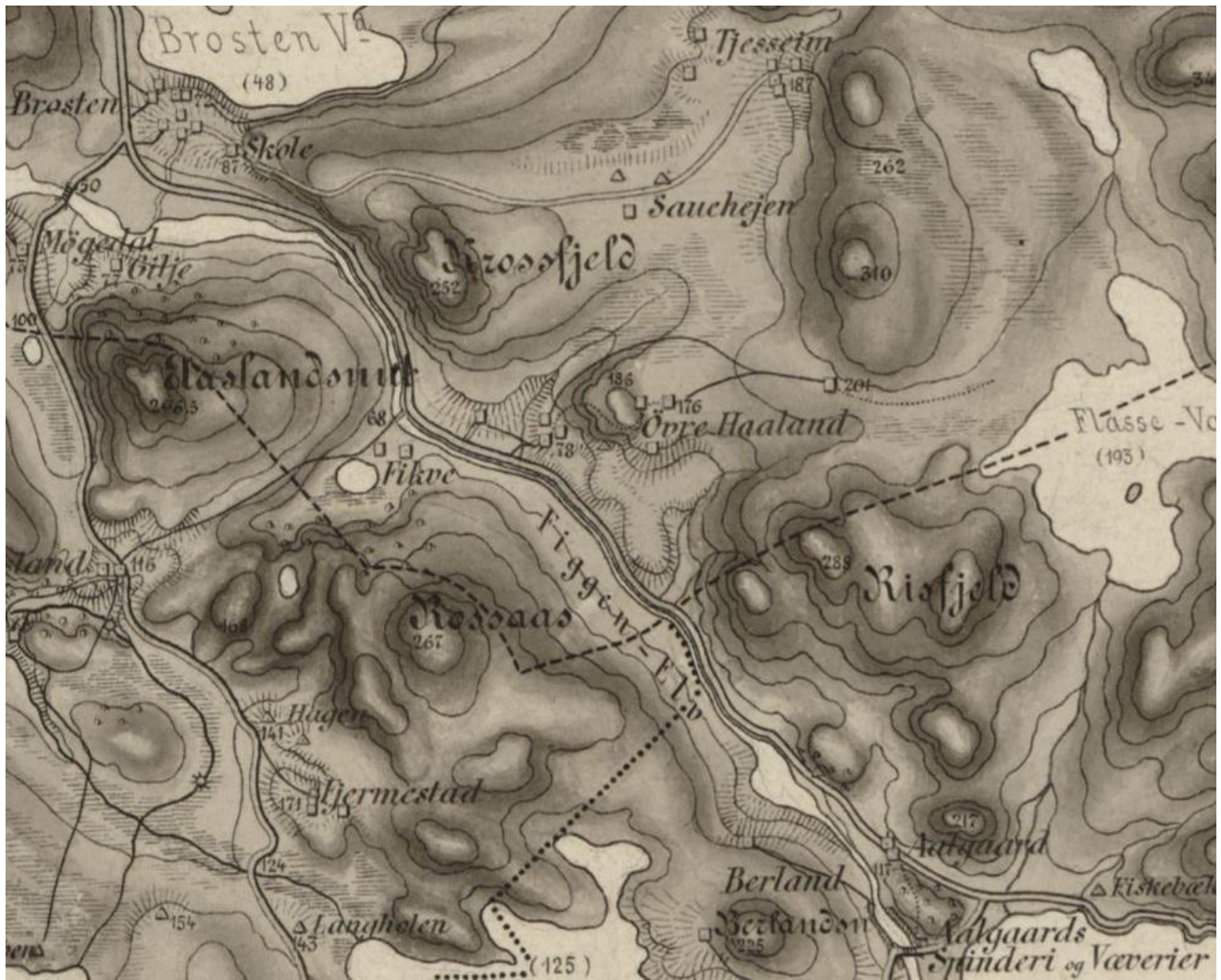

1855_rektangelht50_6b-7. Veien i dalbunden er kalt «Den gamle postvei». Markeringen av gårdene må være symbolsk ment, og gir ikke et bilde av antall gårdstun. Gårdene hadde bekkelverner, men ingen så store at de er avmerket på kartet.

Industriveksten på Ålgård og Figgjo fremmet ønske om jernbane med forbindelse til Jærbanen. Ålgårdbanen ble åpnet desember 1924 med stasjon på Ålgård og stoppesteder på Figgjo, Bråstein og Foss-Eikeland. Holdeplass for Figgjo fabrikker kom i 1933, ved Figgjo Fajanse i 1952.

Det var ullvarefabrikken fra 1889 som skapte tettstedet. Kraftgrunnlaget var en liten innsjø og en mindre foss litt opp i elva som Ole Nielsen hadde sikret seg tidlig på 1880-tallet. I 1870 hadde han overlatt fargeriet og spinneriet i Sandnes til familien der og startet ullvarefabrikk på Ålgård. Ullvarefabrikken på Figgjo ble stiftet av Ole Nielsen og sønner i 1889 som Figgens Uldvarefabrikk, den skiftet snart navn til Figgen Co, og ble fra 1916 del av De Forenede Uldvarfabrikker, DFU. DFU Figgjo var i drift til 1983, DFU Ålgård til 1993.

Foruten litt gårdsbebyggelse på Figved og Håland var det ingen bebyggelse i daldraget langs elva og ingen bru. Et helt samfunn måtte bygges opp – foruten fabrikkbygningene, boliger for ansatte, skole og bru.. Fabrikken ble lagt på en flate ved elvebredden på sørsida, på gården Figveds grunn. Brua sto ferdig i 1893.

1886 Figgjo_rektangelht50_6b-7. Da dette kartet ble laget hadde Ole Nielsen kjøpt eiendom av Figved og var i gang med planene for ullwarefabrikken. PÅ Ålgård var han godt etablert. De enkelte brukene på gårdene kommer tydelig fram. PÅ Håland har noen av bruka krøpet litt ned i dalen. Trolig ligger disse der det nå kalles Kvednaberget.

Utover 1890-tallet ble fabrikkområdet stadig utvidet. Den store murbygningen som kjennetegner Figgjo i dag ble bygd 1906 etter en brann. De ansatte fikk i begynnelsen kost og losji. Den første arbeiderboligen som fabrikkens bygde i 1894, Storhuset, hadde stort kjøkken i kjelleren for felleshusholdningen. ble bygd 1906 etter en brann. De ansatte fikk i begynnelsen kost og losji. Den første arbeiderboligen som fabrikkens bygde i 1894, Storhuset, hadde stort kjøkken i kjelleren for felleshusholdningen.

Galleri NOR (128288) Wilse. Bildet er tatt etter 1915, da verkstedet langs elva ble bygd.

1902 Figgjo_rektangeltr100_6b_1902-2. Fabrikken med de første boligene vises. Ved Bråstein er det markert en benmølle, som det er registrert spor etter. Under en av arbeiderboligene langs Figgvedveien.

Fabrikken bygde noen flere boliger i bakkene oppe ved gårdstuna på Figved, men de fleste arbeiderboligene ble reist av arbeiderne selv, ofte med bistand fra fabrikken. De første kom nær fabrikken, på hver side av elva. Etter hvert som fabrikken og samfunnet vokste spredte bebyggelsen seg. De fleste boligene kom på gården Hålands grunn, på Hålandsmoen, sletta på nordsida av elva. Her vokste det som vi i dag oppfatter som sentrum av tettstedet Figgjo fram, med små trehus i hager. Her ble skole, bedehus og forsamlingshus bygd. Butikker ble etablert i gamle og nyere hus. Veiene strukturerte utbyggingen som begynte langs den gamle hovedveien, spredte seg oppover Kvednaberget, den gamle veien ned fra gårdsbebyggelsen på Håland og opp den nyere Tjessheimveien (anlagt 1902–1915). De fleste boligeiendommene var romslige, med plass til hagebruk og noen steder litt småbruk. I dag er hagene fortettet, men den eldre bebyggelsen gir fortsatt karakter til miljøet og forteller om etableringen av tettstedet i første del av 1900-tallet.

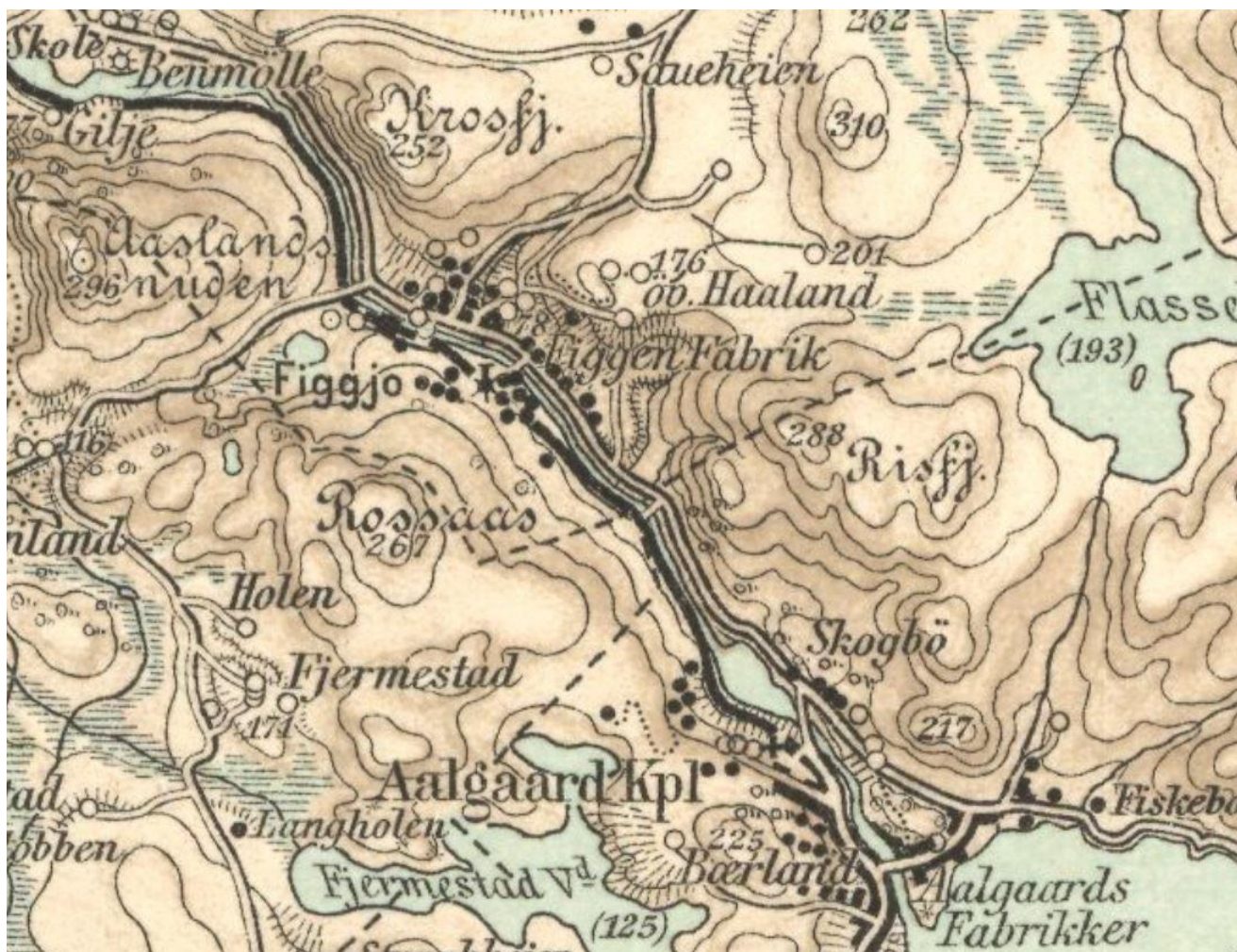
Storahuset til venstre og direktørboligen til høyre.

Til venstre: Den lille hvite bygningen er blant de eldste på Hålandsmoen og har huset skomaker og bakeriutsalg. Til høyre: Midt i bildet gårdsbruket Kampen, et av Hålandbruka som kom ved hovedveien. Nærmest en tomannsbolig fra 1922.

Tjessheim fikk ny forbindelse til hovedveien langs Figgjo mellom 1902–1915. Her ble byggetomter stukket ut. I krysset mot hovedveien kom butikker.

1926 Figgjo_rektangeltr100_6b. Tettstedet er fullt utbygd.

Kvendaberget med eldre bebyggelse imellom den nye, kanskje noen med røtter i tidligere Hålandbruk. Ryggen markerer seg i landskapet.

Figgjo sentrumsområde 1937 og 2013.

Fabrikken hadde ansvar for skolen. En tid etter 1905 var det bruksskole i lagerbygget til fabrikken. En ny bruksskole ble reist 1912. Den ble gitt Høyland kommune i 1943 og er erstattet av nyere bygg

Tettstedet Figgjo ligger mellom to markante og tradisjonsrike bedrifter fra hver sine epoker, med elva som bindeledd – Figgens Uldvarefabrikk (1889) i sør og steintøyfabrikken Figgjo Fajanse (1941/1947) i nord. Steintøyfabrikken begynte virksomheten i 1941 under navnet Figgjo kraftselskap, med bakgrunn i et lokalt kraftlag. Den vokste til en betydelig bedrift med mange ansatte og lever i dag videre under navnet Figgjo AS, en moderne bedrift som produserer vitroporselen. Bebyggelsen er fornyet.

Bebyggelsen til bruk 15 på Bråstad er et av få med bebyggelse tett i den gamle hovedveien mot Ålgård, i dag del av E39. Huset er bygd rundt 1900. Til bruket hørte beinmølla som det er murer etter tvers over veien.

Allé opp til tunet på Heimdal under Håland. Et storskala jordbrukslandskap basert på nydyrking av utover 1900-tallet.

Kulturmiljøer Figgjo

0401 Figgjo trikotasjefabrikk med nærmeste omgivelser

Et unikt, helhetlig og representativt vannkraftbasert industrimiljø fra rundt 1900 med fabrikkanlegg, disponentbolig, fabrikkbygde og selvbygde arbeiderboliger bundet sammen med en gamle steinbu over ressursgrunnlaget – elva Figgjo. Miljøet somhelhet dokumenterer en eldre patriarkalsk/filantropisk tradisjon innen industri- og arbeiderhistorien. Det har stor kunnskapsverdi, med vekt på industrihistorie og sosialhistorie og stor opplevelsesverdi med vekt elvelandskapet og lokal identitet.

Jordskiftekart over gården Figved fra 1910.

SPINNERI- OG TRIKOTASJEFABRIKK BYGD 1905 AV FIGGEN CO. BYGD ETTER AT DEN FØRSTE FABRIKKEN BRANT

Steinbrua over Figgjo, bygd av Figgens Uldvarefabrik 1892-93. Til høyre foto fra tidlig 1900-tall. I bakgrunnen en av arbeiderboligene langs hovedveien. (Digitalt museum.)

110202722 Ålgårdbanen

Sidebane til Jærbanen mellom Ålgård og Ganddal. Bygd mellom 1921-24, som et sysselsettingstiltak mot arbeidsledigheten, men planlagt siden 1894. Knyttet til industrien på Ålgård og Figgjo. Ekspedisjonsbygninger i nyklassisistisk stil er bevart på Figgjo og Foss-Eikeland. Figgjo har et tilnærmet komplett stasjonsmiljø. Persontrafikk nedlagt i 1955, godstrafikk 1988. Museumsaktiviteter i dag, men gjenåpning av vanlig drift er stadig et emne i offentlig ordskifte. Ålgårdbanen har høy kunnskapsverdi knyttet til samferdselshistorie og områdets industrihistorie. Den binder sammen industrihistorien på Ålgård, Figgjo og Ganddalen, gir en mulighet til å oppleve kulturminner og landskap i sammenheng og har høy opplevelsesverdi.

Ekspedisjonsbygningen på Figgjo stoppested ble bygd til åpningen av Ålgårdbanen banen i 1924. Den er tegnet av arkitekt R. Werenskiold ved NSB's arkitektkontor i nyklassisk stil. Ålgårdbanens Venner ble dannet i 2004, og har etablert et lite jernbanemuseum i huset.

Tidligere jernbaneundergang av huggen stein på Ålgårdbanen. Undergang for veien mot Kverneland, bygd til banens åpning i 1924.

Undersøkelse av tap av kulturminner

Kretser	Undersøkt 2002	Tapt 2002		Undersøkt 2007	Tapt 2007		Undersøkt 2012	Tapt 2012		Samlet tap		Gjenstående 2012
9 Figgjo	16	4	25 %	12	0	0 %	12	0	0 %	4	25 %	12
10 Bråstein	9	5	56 %	4	0	0 %	4	0	0 %	9	56 %	4
Sandnes totalt	781	235	30 %	546	33	6 %	513	29	6 %	297	38 %	484

Riksantikvaren foretok 2002, 2007 og 2012 en undersøkelse av SEFRKA-registrerte hus bygd før 1900 i Sandnes.

Kilder

Alsvik, Sigmund. DFU Figgjo - tekstilindustri som varte i 100 år. Sandes historie- og Ættesogelag Årbok 13, 2010.

Auranes, Ola. Høyland gards- og ættesoge. Gjennom 400 år. Stavanger 1954.

Bjerke, Thor mfl. Banedata 94. Norsk jernbaneklubb, Forskningsgruppen 1994. Oslo

Eggebo, A. «Slik bygde dei byen», 1996.

Jonasen, J. Schanche. Høyland gjennom 100 år. Sandnes 1972.

Jordskiftekart: Figve 1910, Tjessem 1971, Håland 1956.

Norges bebyggelse 1957. Herredsbindet for Rogaland søndre del.

Sandnes kommune, Bydelsfolder.

Thime, Torkel. Banelangs. Ålgårdbanen gjennom 75 år. Statsarkivet i Stavanger 1999.

SEFRAK-registreringen i Sandnes.

<https://digitaltmuseum.no/>

<http://kartverket.no/Kart/Historiske-kart/Historiske-kart-galleri>.

https://www.nb.no/nbsok/advanced_search. Foto.

<https://kart.1881.no>. Historiske kart.

<http://aalgaardbanens-venner.com/historien/>.